

šen otrok: zatisnem oči z dlanmi in si mislim, da je onstran dlani spomladansko solnce, veselje in blagor. Zatisnil sem oči: »Pridi, mladost, ti daljna, svetla, vrni se! Solnčni dnevi iz davnine, rosíte mi svojo čisto zarjo, ure nedolžne, jasne, dajte mi tolažbe v tej sili!«

Prišla je mladost, kakor sem jo poklical, prišli so dnevi ljubezni in nekaljenega veselja, prišle ure brez zlega. Živa bitja, mlada dekleta, ki so mnogokdaj, kadar mi je bilo tesno in samotno pri duši, hodila k meni v vás, belo oblečena, s cvetjem ovenčana, smeh in radost na licih, in so mi prepevala pesmi o časih, ki so bili in ostanejo na vekomaj. — Družice, kdo vas je ranil, kdo vas je žalil? — Prišle so ubogljive, prijazne, ali spoznal sem jih komaj. Počasen, truden, omahujoč je bil njih korak, nič več lahkotni korak mladosti; ozka in usehla so bila lica, ne smeja, ne radosti ni bilo na njih; oči, te dobrotne, so poskušale, da bi se smehljale meni v tolažbo, ali ni se jim dalo; in židani šolni in belo oblačilo in cvetje v laseh, vse je bilo kakor neprimerna predpustna šala, kakor svatba nadložnega starca. — Kdo vas je ranil, kdo vas je žalil, vé hčerke mojega srca? — Poglej se sam: tudi ti nosiš prozorno suknjo in pod to suknjo ranjeno, izžeto, omadeževano srce, ki nikoli več ne bo zdravo, nikoli več čisto, veselo brez zlega!

Zakaj, o gorjé: za to črno rano ni bolnišnice in ne zdravnika na svetu! —

XI. V poletnem solncu.

Tovariš moj izza ranih let, otrok mojega trpljenja, vstani iz groba, kličem te! —

Komaj sem ga poklical, je stal pred menoj, ves kakor je bil pred dvajsetimi leti, pol človek, pol senca; telo sključeno, prezgodaj utrujeno, kakor da nikoli mlado ni bilo; obraz bolan in vel, oči globoke, nemiren plamen, ki ga je kvišku zagнал in v globočino potisnil vsak rahel dih. Mnogo je takrat hodilo takih ljudi in takih senc po naših krajih; nekateri so živeli pravo, resnično telesno življenje, če se nestalnemu tavanju po megli, mrazu in mraku pravi življenje; večjidel pa so bili le blodne prikazni, le sanje splašenih src. Vsi, ljudje in sence, so poginili kmalu, izgubili se bogvekam, ugasnili kakor sveče pod jutro; grobovi so pozabljeni, imena domalega, toliko da je ostal spomin. —

Dvajset let si mirno počival, tovariš, in prav je bilo! Kakor bežen somrak si bil med dvema zarjama, ne včera, ne danes, ne jutri; bil si most — popotnik stopi na drugi breg in se ne zmeni

več za most, vseeno mu je, če ostane, ali če razpade. Prav je, da si počival! Zdaj, tovariš, pa pojdi z menoj, čudo prečudno boš videl! Strah te je ljudi? Nič! Nič se ne boj, da nosiš preveč očitno na dlani blede malodušnost svojega srca! Da ti prejasno sije iz oči bridkost in sram vojščaka, ki meča nima, da bi udaril... in ki ne vé, kam bi udaril, če bi meč imel! Da je na tvojem razbolelem obrazu prehudo razgaljena tvoja najtišja, najčistejša, tvoja edina ljubezen, tako da kaže svetu nagnusne pljunke na svojem svetem licu! Nič se ne boj! Izprehodiva se, čudo prečudno boš videl! Ker zdaj, tovariš, je napočil tvoj čas; zdaj, somrak, si se nagnil v svojo pravo zarjo, si se vtelesil v njej! — Ozri se na desno... poslušaj na levo! — Ali se ti ne zdi, da gledaš váse? Da se razodeva skrivnost tvojega trpljenja neprikrita na tisočerihih licih? Da iz tisočerihih oči sije brez sramu tista bolna, v lastno svojo nemoč grizeča malodušnost, ki je bila tvoj madež in tvoje znamenje? Kako izžeta, betežna so telesa, kakor od težkih bremen utrujena, celó telesa nedoraslih otrok! Pogled se umika plah, glava klone, korak trepeče in omahuje. Od blizu jih poglej — to niso sence! Nagni se — čuješ njih glas? Komaj razumljivo, zamolklo, plaho mrmranje, kakor iz grobov; bolest, ki si ne upa razločno iz grla do ust, zato ker je ni človeške besede, ki bi jo naglas oznanila. »O mati... o domovina!« — Kam so se bili namerili vsi hkrati, nemirni, še v svoji utrujenosti nevzdržni? Tod ne drži pot nikamor, ne ceste, ne stezé ni! Kam? »Le poti... poti!« Samo iz te noči, iz te bolesti, iz dvoma in malodušnosti... kamorkoli! Ali poznaš to melodijo, tovariš? Napotiva se še midva, kamor nama gode ta slepi godec! —

Na nebu je zaplamenelo poletno solnce v svoji mogočnosti. Zrak odmeva od pesmi njegovih žarkov, je do vrha poln njegove zlate gloriije. Toliko, da ta gloriija ni popila dvoje senc, ki sta se bili ponevedoma utrnili izpod noči in blodita izgubljeni tod in ondod. Prozorno telo se nestalno topi in ziblje, tenke noge se komaj dotikajo tal. —

Ozri se naokoli, tovariš moj blodni, po tej lepoti, ki ji na svetu ni enake... za naju ne, ker najino srce jo je ovenčalo! Kamorkoli se ozreš... na planine tam, ki so v solncu bela solnca, na gozdove pod njimi, ki spé, od luči omamljeni, in še v sanjah natihem prepevajo, na te holme, ki se vrsté v zelenem vencu, sama sveta božja pota, na polja, od nebes blagoslovljena, v devetkratnem izobilju v nebesa vriskajoča, na loke in senožeti, na vasi, ki jih komaj razločiš od samih migljajočih

belih plamenov... povsod, kamorkoli se ozreš, je tekla zibka tebi, meni in vsem, ki so najinega srca, lica in imena. In pomisli, če je pomisliti mogoče: vse te lepote ne bo več, nama nič več! Vstal boš nekoč iz groba, hodil križem po svetu, izpraševal ljudi: »Povejte, ljudje, pokažite mi kraj, kjer je tekla moja zibka!« In nikogar ne bo, da bi ti povedal. Še tvojega jezika ne bodo razumeli, nikar tvoje žalosti. Povrnil se boš, kjer si spal, in se ne boš vzdramil nikoli več; ker mir bo tam spodaj, nad teboj pa strah in bridkost... Kaj mežikaš, tovariš, tako plah in osupel? Odkod se ti je bilo zableščalo? —

Sredi polja, šumečega, v solnce zamaknjene, je stala mlada ženska, kmetica. Obraz je bil koščen, širok in temno zagorel, razodeval je tisto tiho moč, ki se ne pozna in ne bahá, si naloži breme sama in ga nosi brez ničemurnosti, brez solze in vzdihá. Poleg kmetice je stalo dekletce, natanko materi podobno: v široka lica, v zagorele, do komolca gole roke, v bistre oči, odsevajoče mladost in veselo moč. Obe pa sta bili kakor utopljeni v opoldanski poletni žar, bili sta blizu in bili sta daleč, povsod in nikjer. Ženska, ki je bila sklonjena nad srpom, je vzdignila život in glavo, zasenčila oči z dlanjó, strnila črne obrvi ter se ozrla mežikaje preko polja. Prav tako je storilo dekletce; gledalo je srepo in je reklo: »Vrane so... všš... krá, krá!« — Ženska si je otrla čelo in lica, oddehnila si je, nato se sklonila nad srp; in spet je prav tako storilo dekletce. —

Kje si, tovariš, kam si utonil, kaj te je popilo? —

Senca je izginila tiho, kakor je bila vstala iz groba. Poletno solnce je lilo na polje svoja vroča jezera in polje je soplo težko od življenja in izobilja. Nad njim je krožilo dvoje lačnih vran, izgubilo se krakajoč na obzorju. —

XII. Vrzdenec.

Moja mati je bila domá iz Vrzdenca.

Ta vas je, pravijo, tam nekje v Horjulski dolini; jaz ne vem, če je res, ker je nikoli nisem videl in je tudi na nobenem zemljevidu ni zaznamenovane. Ali da je na svetu in da je celó prav blizu, je čisto gotovo. Morda sem bil že do nje samo še za uro hodá; morda sem jo bil kdaj na dolgih svojih potih ponevedoma že ugledal, pa je nisem spoznal po imenu in mi je bila tuja in nema kakor vsaka druga vas. Zdi se mi prav zares, da sva nekoč stala z materjo na hribu ter gledala nanjo. Zgodaj zjutraj je bilo, mislim. V dolini so bile še bele

megle, iznad meglá se je vzdígal holmec, na holmcu je bila cerkev z visokim obzidjem in na to cerkev je sijalo žarko solnce. Na materinem obrazu je odseval ta nebeški svit. Iztegnila je roko in je pokazala na cerkev. »Tam je Vrzdenec!« Njen glas je bil globok, mehak in zamišljen, kakor da bi rekel otrok: »Tam so nebesa!« In kakor da bi jetnik strmel skozi omrežje: »Tam je polje!«... Morda pa je vás čisto kje drugé in čisto drugačna in so bile vse to samo sanje.

Nikoli nisem bil v Vrzdenecu in vem, da nikoli ne bom. Tudi ne, če bi bil en sam korak do tja. Spomnim se na to vas, kadar sem zelo potrť ali zelo bolan. Takrat se mi približa, kakor se časih razboleli in preplašeni duši približa smrt. Prešinila me je nekoč misel, iz temne globočine, iz bolesti je bila segla, da bom ob tisti uri, ko se bo treba napraviti na zadnjo pot, ugledal s slamo krito kočó, kjer se je rodila moja mati, ugledal tudi še njeno zibko, z rdečimi srci poslikano; in videl drobnega otroka v predolgem zelenem krilcu, njegove prve, nebojlene korake, slišal njegov tenki smeh, njegove jecajoče, napol razumljive besede... in da bodo vsenaokoli, kakor cvetice na polju, cvetele bele misli srca, ki še ni bilo ranjeno od spoznanja. Prešinila me je taka misel in ne dvomim nič, da se bo res tako zgodilo. Ker spomin, ki se človeku oglasi iz onih krajev, ne laže nikoli.

Dan pred smrtjo se je mati selila. Bilo je že pod mrak in truden sem bil. Mati je mirno sopla in zdelo se mi je, da spi; zato sem šel po prstih iz izbe ter se napotil k sosedu, da si odpočijem ob kozarcu vina. Ostal sem tam, dokler se ni doobrega znočilo. Ko sem se vrnil ter prižgal svetilko, me je zgrabila za grlo neznana groza. Materina postelja je bila prazna. Stal sem in trepetal in se nisem mogel geniti. Nič ne vem kako in nič ne vem kdaj sem se prestopil, hodil s svetilko v roki po izbí, po veži; in vse, kakor da hodi neki drug, čisto tuj človek, jaz pa da stojim za mizo ter gledam in čakam, kaj da bo opravil. Tako sem prišel skozi vežo in po dveh lesenih stópnicah v malo kamrico, kjer je imela stara ženska svoj kot. Na postelji je ležala moja mati. Ko sem jo ugledal, mi je stisnilo, do kaplje izželo srce nekaj tako čudnega, da nikjer ni temu imena; bolest in ljubezen, oboje in še vse več. Mati je bila mlada, lica so bila zdrava, oči jasne in vesele, na ustnicah smehlaj. Gledala me je z nekako tiho, pritajeno prešernostjo, nespametnega otroka, ki trepeče, da sam ne vé zakaj.

»Kako ste prišli v to posteljo, mati?«